

DA LI RUSIJA JOŠ UVEK POSTOJI?

Vladimir Kaganski
(Владимир Л. Каганский)

Pokušaji hijerarhijske recentralizacije ruskog prostora ne uvažavaju teritorijalnu dinamiku. Inverzija odnosa moći subjekata Federacije. Od Jeljcinovog ne-SSSR-a do post-SSSR-a

R

RUSIJA JE DO POČETKA PUTINOVOG predsednikovanja stigla nakon Jeljcinove epohe, poslednje decenije XX veka, u kojoj je došlo do neverovatno brzih i dubokih transformacija svih prostornih struktura ruskog društva i države. Pre Jeljcina postojao je sovjetski prostor¹, prostor jedinstvenog društva-države, obeležen fuzijom društvenih i državnih struktura. Sistem delova-regiona primenjen je na sve sfere života. Teritorijalno-administrativna podela se sastojala u transverzalnom višeslojnom sistemu sveobuhvatnih regiona, koji su formirali teritorijalno ustrojstvo celokupnog društvenog i državnog života. Svaki region je reprodukovao viši teritorijalni entitet; zbog toga je država bila neka vrsta „nad-regiona“, a svaki region „mikrodržava“.

Sovjetski prostor je bio jedinstvo i mešavina različitih hijerarhijskih sistema, od proizvodnje, preko razmeštaja stanovništva po teritorijama, do društveno-kulturne i drugih sfera. Sveobuhvatni regioni bili su monocentrične ključne zone. Sovjetski prostor je gravitirao ka jednom centru. Dominantan smer moći je bio „centar–periferija“. Dakle, naseljenost i ukorenjenost na jednoj teritoriji su bili u dekadenciji. Veliki deo teritorije svakog regiona ispoljavao je karakteristike periferije na svim nivoima.

U poslednjoj deceniji XX veka na prostoru bivšeg Sovjetskog Saveza dogodila se *revolucija regiona*. Bivši sastavni delovi unitarističkog sovjetskog prostora poboljšali su svoj status prisvojivši funkcije i vlast viših nivoa. Prva faza ove

¹ Prethodno opisan u В. Л. Каганский, *Культурный ландшафт и советское обитаемое пространство*, Москва 2001, Новое литературное обозрение; Idem, „Невменяемое пространство“, *Отечественные записки*, br. 6/2002; Idem, „Россия. Пространственное развитие?“, *Сообщение*, br. 6/2003; Idem, „Пространство, государство и реформы“, *Отечественные записки*, 2004; Idem, „Сравнительный портрет пространств СССР и РФ“, *Общественные науки и современность*, br. 1, br. 2/2005, (u štampi).

revolucije bio je raspad SSSR-a 1991. Ali nije se radilo o trenutnom činu, nego o dugotrajnoj preraspodeli nadležnosti i postepenoj decentralizaciji vlasti i funkcija, dekompoziciji i transformaciji sovjetskih struktura, osnivanju regionalnih država, preraspoređivanju oružanih snaga i najzad restrukturiranju celokupnog sistema odnosa i lokalnih komunikacija.

Drugu fazu revolucije regiona predstavljala je njihova vlastita transformacija, u *de jure* i *de facto* autonomne subjekte Federacije i ona je trajala tokom cele Jeljcinove decenije. To je bila prava *decentralizacija* putem *federalizacije* Rusije. U vreme Jeljcina centar je bio slab, dok su regioni bili veoma jaki, autonomni i čak imali određenu arbitražu. Granice centralnih i regionalnih vlasti utvrđene su putem sukoba i cenkanja, sve do pravih ratova između regiona, kao u slučaju osetskog-inguškog konflikta 1992. Tokom ovih procesa regioni su postali poluautonomni subjekti, a regionalne elite naglo ojačale. U drugoj polovini devedesetih godina najpre je došlo do naglašavanja regionalizacije (uključujući i nagli razvoj gradova sporedne važnosti, o kojima će kasnije biti govora), da bi se, kao što se moglo videti u prvom čečenskom ratu, ubrzo krenulo u suprotnom pravcu. Ovaj rat, budući da nije davao očekivane rezultate u borbi protiv čečenskog separatizma, upozoravao je da je ravnoteža snaga između centra i periferije ostala nestabilna. To je u suštini bilans prostornih dinamika u vreme Jeljcina. Bitno je zapaziti da se u tom periodu moskovska vlast prilagođavala realnim procesima i uglavnom im se nije opirala, iako je malo razumevala unutrašnju logiku procesa regionalizacije.

Administrativno-regionalna struktura prostora u aktuelnoj Ruskoj Federaciji je transverzalna i sveobuhvatna. Kao i u prošlosti, državni prostor je osnova društvenog prostora. Posle naglog učvršćenja u vreme Jeljcina, regioni su danas temelj federativnog državnog uređenja. Većina regiona ostaje monocentrična. Bogatstvo centara siromašnih regiona, procvat mesta koja se ističu samo svojim statusom, najbolji je dokaz postojanosti struktura sovjetskog prostora, u kom je institucionalni status predstavljao odlučujući resurs.

Spontani prostorni procesi za vreme Putina

Osnovne transformacije prostora poslednjih godina imale su spontani karakter regulisan unutrašnjom logikom. Nisu bile organizovane od strane vlasti. Prostorna dinamika nije oslabila, ali je, izlazeći iz sfere državnog prostora, privlačila manje pažnje. Predeli koji su ranije bili deo sovjetskog prostora postaju ne samo autonomni, kao što se već desilo devedesetih godina (regionalizacija), nego ubrzano razmenjuju mesta, uloge i funkcije. Glavni proces tran-

sformacije prostora u aktuelnom periodu sastoji se u prevazilaženju sovjetskog prostora putem niza *inverzija*. To znači da sastavni delovi prethodnog prostora zamenjuju svoje funkcije sa suprotnim funkcijama; ili da dolazi do zamene funkcija između mesta koja zbog svoje pozicije deluju kao magnetski polovi.

Prostor Ruske Federacije je sovjetski prostor u kojem su procesi inverzije sve više na delu i dobijaju na intenzitetu.

No krenimo „spolja“. Otvaraju se državne granice koje su ranije bile zatvorene. Sada one više nisu barijere (svoјstvo Ruske imperije, a naročito SSSR-a) nego tačke kontakta. Pogranične zone Ruske Federacije u oblasti ekonomskog i kulturnog života ne primaju više impulse od udaljenog centra, već od bliških suseda s one strane granice. Bivša sovjetska granica postaje osa razvoja. To se može jasno primetiti u pograničnim regionima gde je granica SSSR-a postala granica Ruske Federacije². I aktuelni razvoj Moskve je u mnogo čemu razvoj „centra na granici“. U Sovjetskom Savezu nije bilo teritorija za koje su bili neophodni spoljašnji prekogranični centri koji se nalaze s one strane granice, dok ih u Ruskoj Federaciji ima mnogo i u stalnom su porastu. Za sve veći broj ruskih regiona susedne zemlje očigledno preuzimaju ulogu finansijskih i kulturnih centara, izvora investicija i inovacija, primera na koje se treba ugledati (Finska za Kareliju, Nemačka za Kaljiningradsku oblast, Japan za Daleki istok itd.). Nekada granice Sovjetskog Saveza, granice Rusije postaju centralne zone za rusku teritoriju. Na celom ruskom prostoru očigledna je *inverzija „centar-granica“*.

Još važnija je *inverzija „provincija-periferija“*. Privredni razvoj, pažnja javnosti, ekonomski status i blagostanje, uticaj na državne poslove sada postaju prerogativi periferije bogate resursima (retko naseljenih i loše asimiliranih teritorija, koje se oslanjaju na rudarski i energetske sektor, naročito u Sibiru i na severu evropske Rusije), a sve manje provincije (nekad čvrsto ukorenjene i prostorno asimilirane teritorije). Funkcionalno jezgro Ruske Federacije nije više toliko stara i gusto naseljena centralna Rusija, koliko mladi i skoro nenaseljeni severni Sibir. Ekonomski gravitacioni centar zemlje nastavlja da se pomera prema severoistoku. U Sibiru se proizvodi više od polovine društvenog bruto proizvoda zemlje. Porast cena energetskih resursa na svetskom nivou poslednjih godina značajno uvećava važnost periferije bogate resursima. U SSSR-u glavni resurs bio je status, čiji se izvor teritorijalno poklapao sa centrom. Ako se uzme da su sada finansijska sredstva glavni resurs zemlje, i da se njihov primarni izvor nalazi na periferiji, znači da je došlo do *inverzije centar-periferija*.

² Naprotiv, duž novih granica Ruske Federacije i država ZND-a veze sve više slabe, a ponekad se i (pre)kidaju. Videti С. Б. Тархов, „Транспортная интеграция и дезинтеграция постсоветского пространства“, *Известия РАН, серия географическая*, br. 3/1997.

Veoma je interesantna (i značajna) *inverzija vojno-industrijskog (VPK³) i naftno-energetskog kompleksa (TEK⁴)*. Današnji Tek (u koji spada i laka metalurgija, proizvodnja od velikog energetskog značaja) zamenio je sovjetski VPK i kad je reč o tehnološkim impulsima i o ulozi ekonomije, kao i o sposobnosti donošenja strateških odluka i asimilacije prostora. Vojno-industrijski i naftno-energetski kompleks zamenili su mesta. Iz toga proizilazi *inverzija zatvorenih gradova (zatvorenih teritorijalno-administrativnih formacija⁵) i korporativnih gradova*; to je prvi simptom inverzije državnog i privatnog. Zatvoreni gradovi se sve više otvaraju i integrišu u privredno i društveno tkivo regiona, u kojima su do sada bili samo izolovana mesta gde su se koncentrisale vojne tehnologije. Sada prostorna međuzavisnost i kompleksnost zemlje ne proizilaze iz kombinacije „KPSS+vojno-industrijski kompleks“, nego iz nove kombinacije „vlast+naftno-energetski kompleks“. Posledice ovoga su krajnje ozbiljne: nejasno je da li je naftno-energetski kompleks u stanju da odgovori na kompleksne potrebe zemlje. Sovjetski vojno-industrijski kompleks proizvodio je, mada i nenamerno, izrazito kompleksne posledice i u sferi društvene strukture.

Gradovi vezani za proizvodnju resursa, naročito nafte i gasa, preuzeli su ulogu koju su donedavno imali gradovi vojno-industrijskog kompleksa: to su izolovani gradovi čiji je razvoj vezan isključivo za njihovu poziciju u odnosu na status ili resurse. Treba reći i da inverzija „VPK-TEK“ ni u kom slučaju ne znači i inverziju struktura orijentisanih prema unutra i onih okrenutih prema spolja: vojno-industrijski kompleks Sovjetskog Saveza bio je vođen spoljnim ciljevima. Naftno-energetski kompleks Ruske Federacije je preuzeo osnovnu ulogu vojno-industrijskog kompleksa SSSR-a, ulogu interakcije sa spoljnim okruženjem; prosto rečeno, izvoz pretnje, destabilizacije i straha zamenjen je danas izvozom energenata.

Inverzija centara regiona i „sporednih gradova“ je očigledna konkretizacija prethodne dve inverzije. Regionalni centri (glavni gradovi) razmenjuju mesto, ulogu i snage sa gradovima sporednim po broju stanovnika, čiji je doprinos regionu značajan iako ne uvek primaran. Neki primeri ovog fenomena su: Čerepovec–Vologda, Bratsk–Irkutsk, Toljati–Samara, Magnitogorsk–Čeljabinsk, Norilsk–Krasnojarsk, Surgut–Tjumen itd⁶. Sporedni gradovi, koji se po mnogim parametrima mogu porediti sa glavnim, to jest, sa regionalnim centrima, ne snose teret svojih regiona, ne moraju da ih finansiraju. Zato je njihova privre-

³ Sa ruskog Военно-Промышленный Комплекс.

⁴ Sa ruskog Топливно-Энергетический Комплекс.

⁵ V. L. Kaganski, „La riscoperta delle città fantasma“, *Limes*, „Ombre russe“, br. 2/1996, pp.149 ss.

⁶ Detaljnije u B. Л. Каганский, *Культурный ландшафт и советское обитаемое пространство*.

da sve efikasnija i efikasnije privatizovana. Oni ispoljavaju sve znake ekonomskog buma koji se bazira na porastu proizvodnje, dok je razvoj regionalnih glavnih gradova, registrovan na raznim mestima i u različitoj meri, vezan pre svega za krupna pomeranja u preraspodeli resursa. Važno je da sporedni gradovi regione čine sve više policentričnim.

Danas periferija bogata resursima preuzima mesto provincije i obrnuto, pogranične zone menjaju ulogu sa centrom, teritorije koje se odnose na naftno-energetski kompleks preuzimaju mesto teritorija vojno-industrijskog kompleksa, korporativni gradovi mesto zatvorenih, sporedni gradovi mesto regionalnih centara.

Naselja urbanog tipa postepeno regrediraju na status ruralnih centara. Ovaj proces se intenzivira⁷; ponekad se taj status dodeljuje i onim centrima koji nikad ranije nisu bili definisani kao ruralni. Ova tendencija, zajedno sa „bumom dača“, tj. aktivnim učešćem nominalno urbanog stanovništva u poljoprivrednoj proizvodnji na malim parcelama dača⁸, uzrokuje osnovnu *inverziju selo-grad*. Prisustvujemo čak opadanju urbanog stanovništva, što predstavlja preokret vekovne tendencije.

Dakle, mora se zaključiti da su od sovjetskog prostora (i prostornih struktura koje su ga istorijski zasnovale, struktura ruske imperije) preostali samo neki elementi, koji su se, usled regionalizacije i sami veoma transformisali. Osim toga, odnosi između njih su se dijametralno preokrenuli. Inverzije pokazuju promenu tendencije i početak korenitih izmena u ruskom prostoru. Nesovjetski prostor devedesetih godina transformiše se u post-sovjetski prostor dvehiljaditih godina.

Sve inverzije o kojima je bilo govora mogu se svesti na *inverziju geografskog prostora i statusa*. Sovjetski prostor bio je trijumf dominacije prostora definisanog statusom. Upravo sada aktivno se vraća na pozornicu uloga geografskog prostora, tj. uloga koju obično imaju prostorni uslovi i veze u kulturnom pejzažu. Na delu je opet logika geografske pozicije, koja je u sovjetskom periodu bila podređena prostornoj logici autoritarno-hijerarhijskog tipa. Povratak uticaja geografskih uslova i logike geografskog prostora uopšte znači i *rehabilitaciju kulturnog pejzaža*.

Osim ovih inverzija značajno je i novo strukturiranje prostora. I ono je počelo devedesetih godina, ali tada nije bilo toliko izraženo; dovoljno je pomisliti na novo trgovačko osvajanje teritorije od strane, takozvanih, „čunaka“, sitnih trgovaca koji se neprekidno kreću napred-nazad (odakle i žargonski izraz „čunak“) od mesta nabavke robe do mesta prodaje na malo. Ovaj proces nije

⁷ Т. Г. Нефедова, *Сельская Россия на перепутье*, Москва 2003, Новое Издательство.

⁸ В. Л. Каганский, „Незамеченные революции. Дачный бум“, Колокол, br. 3-4/2003.

privukao posebnu pažnju i izmiče statistikama, ali je stvorio novi prostor ekonomskih odnosa. Najpoznatija je uloga spoljašnih „čunaka“, koji svakodnevno prelaze granicu.

Postregionalizacija – kraj sovjetskog prostora

U ovom momentu ubrzano se afirmiše novi proces, *postregionalizacija*, tj. formiranje potpuno novih mesta izvan ustrojstva administrativne podele, pojava zona koje nisu upisane u sistem regiona i protivreče mu. Na teritorijama najrazličitijih nivoa, od zemlje u celini do gradskih četvrti, pojavljuju se i ubrzano šire „teritorijalne mrlje“, slabo diferencirane i skoro bez unutrašnje strukture, ali snažno suprotstavljene okruženju, pre svega zbog relativnog razvoja, inovacije i modernizacije njihovog kulturnog pejzaža. Evo niza primera:

- A) postsovjetski bum dača, koji se svuda može videti – dače popunjavaju predgrađa;
- B) procvat i ubrzana obnova pojedinih delova velikih gradova, koji se ne podudaraju sa administrativnim oblastima niti sa morfološki različitim delovima istih gradova, nego su se, takoreći, „aristokratizovali“;
- C) pojedini gradovi malih dimenzija ili njihovi delovi, stambeno-industrijski kompleksi, koji se evidentno razvijaju na račun dekadencije susjedstva;
- D) pojedina stara i nova ruralna naselja (seoska imanja poljoprivrednih preduzetnika);
- E) ulice, četvrti, nove ili restaurirane grupe kuća u pojedinim ruralnim naseljima ili starim varošicama sa velikim dačama;
- F) nove građevine i dobra u gradu ili na selu.

Početak procesa postregionalizacije, odnosno, erozije regiona, počeo je otprilike 1997/98. godine. Ovaj momenat se generalno podudara sa preticanjem privrednih sektora u stagnaciji od strane sektora u ekspanziji i sa vidnim ekonomskim razvojem, koji je značio i pojavljivanje novih oblasti. Sa ekonomske tačke gledišta postregionalizacija predstavlja investiciju u pojavu mesta koja direktno i indirektno gutaju velike količine materijalnih i finansijskih resursa.

Postregionalizacija je pokazatelj i simbol prevazilaženja strukturalne inercije sovjetskog prostora. Novi procesi više se ne uklapaju u prethodni prostorni okvir, već počinju da se raspoređuju autonomno u prostoru, strukturišući ga postepeno na novi način. Ovaj fakat, to jest, pojava novih prostornih struktura nezavisnih od regionalno-institucionalne forme samog prostora, predstavlja

Osnovno je primetiti da je polarizacija prostora po liniji „centar–periferija“ donedavno bila aktuelna; rasle su razlike između mesta kako po životnom standardu tako po stilu života; periferne zone regiona (bile) su prešle na režim preživljavanja, samodovoljnosti i polunaturalne ekonomije.

Postregionalizacija, bum sporednih gradova, osnivanje gradova kao privatnih korporacija znači da su se u savremenoj Rusiji de facto pojavili privatni prostorni sistemi, da je došlo do deetatizacije i *privatizacije prostora i prostornih institucionalnih struktura*. Ipak, konstrukcija potpuno novih privatnih gradova, a naročito reorganizacija celih privatnih teritorija, ostaje nemoguća ako vlast ne promeni odnos prema prostoru, shvaćenom kao području apriorno podređenom vlasti.

Paradoksi delovanja vlasti u prostoru

Najvažnije unutrašnje geopolitičke inicijative predsednika Putina danas se sastoje u pokušaju opšte *restauracije*, u težnji za osnivanjem, tj. ponovnim uspostavljanjem kontrole centralne vlasti nad prostorom. Štaviše upravo u ovoj sferi težnja ka restauraciji praktično sovjetskih struktura dostiže maksimum, iako nije tako evidentna kao u sferi simbola (melodija himne Sovjetskog Saveza, crvena zastava oružanih snaga itd.).

Najbolnija manifestacija ove tendencije je poznata. Reč je o drugom čečenskom ratu, formalno nazvanom antiterorističkom operacijom. Smisao ove akcije je da se unutar Rusije *manu militari* i na silu zadrži teritorija koja je jasno izrazila nameru da iz nje izađe (secesija). Razlike u statusu bivših republika Sovjetskog Saveza (Sovjetske Socijalističke Republike) koje su 1991–92. legalno stekle nezavisnost, i bivših autonomnih republika Ruske Socijalističke Savezne Sovjetske Republike, kojima je kao takvim „zabranjeno“ i da pomisle na nezavisnost, samo su prividne. Te statuse je imperija (što je SSSR nesumnjivo bio, a što je i Ruska Federacija) dodeljivala da bi se funkcionalno podelile teritorije podređene njenoj vlasti. Ali te teritorije ih nisu dobrovoljno prihvatile.

Osim rata u Čečeniji, delovanje federalnog centra sastojalo se u deregionalizaciji, recentralizaciji i faktičkoj defederalizaciji zemlje, u stvaranju vertikalne hijerarhije koja je još u početnoj fazi. Sve ove mere se sprovode dekretom. Iz toga sledi sve veća koncentracija funkcija na nivou federalnog centra.

Kontradikcije između normativnih akata Ruske Federacije i akata regiona elimišu se revizijom zakonodavstva samih regiona (a ne regiona i centra istovremeno), što znatno ograničava regionalnu vlast. Ovde treba podsetiti na sporazume između centra i regiona za vreme Jeljcina o ograničenju vlasti i funk-

cija, koji su potvrdili jaku decentralizaciju i federalizaciju; upravo su ti sporazumi ponovo normalizovali proces regionalizacije. Usled transformacija fiskalnog zakonodavstva, regioni su izgubili veliki deo prihoda od svoje poreske baze i postali još više zavisni od raspodele federalnog budžeta. U toku je *finansijska recentralizacija zemlje*, u prisustvu već uveliko centralizovanog privatnog biznisa, naročito u bankarskom sektoru. De facto je znatno ograničena vlast Saveta Federacije; njegov status i ugled su naglo umanjeni kada su iz njega izašli izabrani predstavnici regiona i regionalnih zakonodavnih skupština. U federalnoj državi nije ostao ni jedan vladin organ koji je izabrao narod da zastupa subjekte Federacije.

Mnoge od pomenutih mera realizovane su u okviru takozvane administrativne reforme, čiji je realni cilj racionalizacija jednog veoma neefikasnog, konfuznog i skupog sistema upravljanja teritorijom. Reforma ima za cilj učvršćenje centralne kontrole nad aktivnostima koje se odvijaju u prostoru, a pre svega nad regionima.

Upravo da bi se pokorili „pobunjenički regioni“, odnosno, regionalne elite koje nisu u potpunosti lojalne centru, stvoreno je sedam federalnih okruga. Oni su sa geografskog i ekonomskog stanovišta koncipirani na veoma čudan način. Može se smatrati da su opunomoćeni predstavnici predsednika (tako su nazvani čelnici okruga) namesnici i da tako nastaje jedan novi nivo, ustavno nepredviđen, u institucionalnoj strukturi prostora, pošto stvaranju okruga nije odgovarala revizija Ustava. Ipak, uprkos strepnji izazvanoj u delu regionalnih elita i javnog mnjenja, ako isključimo direktno mešanje u poslove regiona, naročito za vreme izbora regionalnih lidera, ove nove ustanove nisu se do sada naročito istakle.

Tendencija ka centralizaciji i pojednostavljenju prostora podređenog centralnoj vlasti kulminira u tek započetom procesu ujedinjavanja regiona. Autonomni okrug Komi-Permjas (čija je većina stanovništva autohtona) i oblast Perma (kojoj je okrug pripadao u vreme Sovjetskog Saveza) spajaju se na teritoriji Perma. Unitaristička retorika ništa ne objašnjava, a argument „suviše velikog broja“ regiona koji tobože čine državu manje funkcionalnom je u najmanju ruku diskutabilan⁹.

Sve intervencije države u prostoru su paradoksalne i trenutno osuđene na neuspeh. Država i dalje pokušava da reguliše, racionalizuje, centralizuje prostor, iako je većina aktivnosti koje se u njemu odvijaju već izvan njene kontrole. Zato centar vodi rat protiv regionalnih elita, iako se njihova uloga već smanjuje zbog postregionalizacije i ekonomskog rasta, koji „erodira“ regione.

⁹ Videti detaljnije u В. Л. Каганский, *Естественные колебания и искусственная нестабильность*, na <http://www.polit.ru/docs/61994.html>; Idem, „Пермский прецедент“, Русский

Smisao prostora u aktuelnom periodu

Poslednjih godina ruski prostor bio je podvrgnut stalnim i vrtoglavim promenama. Intenzitet i brzina transformacije ostali su sve vreme veoma izraženi. Ali javno mnjenje skoro da nije primetilo te promene. U Rusiji ne postoji naročita osetljivost prema problemu prostora. U medijima i stručnoj javnosti postala je skoro dominantna ideja da u ovoj novoj fazi prostornog razvoja Rusije sve najznačajnije prostorne transformacije inicira vlast. Pokušali smo da dokažemo da stvari ne stoje tako.

Istina je da je Rusija početkom XXI veka ušla u novu fazu prostornog razvoja. Ipak, taj razvoj treba definisati nezavisno od federalnog centra i zato što vlast, ako nastavi da deluje u prostoru neadekvatno, neće moći da postigne svoje ciljeve. Ovo je period definitivnog raskida sa strukturama sovjetskog prostora i prelaska sa ruskog prostora na postsovjetsku fazu. Kao što su u devedesetim godinama nagli spontani procesi bili mnogo jači od ultimativnih činova vlasti, tako i na početku ove decenije spontani procesi ostaju osnovna pokretačka snaga prostorne dinamike. Protekli Jeljcinov period i ovaj Putinov uopšte se ne razlikuju po korelaciji između spontanih i ultimativnih (to jest, autoritarnih) izvora svega onoga što se događa u prostoru, već pre svega po smislu spontanih procesa. Razlika je i u tome što je vlast u vreme Jeljcina manje osporavala realne tendencije i prilagođavala se spontanim transformacijama prostora, čak i kad je na to bila primorana, naročito u slučaju regionalizacije i federalizacije zemlje.

Osnovni sadržaj današnje faze razvoja Rusije je početak radikalnog raskida sa sovjetskim i državnim prostorom uopšte: krupne inverzije do kojih tu dolazi i nagla postregionalizacija, tokom koje prostorne strukture postaju sve važnije, nisu vezane za regionalnu strukturu društva i države. Prostor se spontano deetatizuje, dok se delovanje vlade sastoji u pokušaju njegove etatizacije; prostor se „privatizuje“, dok vlast teži da ga ponovo „nacionalizuje“! Delovanje vlasti i pravac realnih tendencija su suprotni. Vlast nije u stanju da savlada ove tendencije, ali ih može učiniti daleko komplikovanim. Bez sumnje delovanje vlade negativno utiče na prostorni razvoj zemlje¹⁰. Upravo zato što vlast nije u stanju da shvati realne procese i da se sa njima suoči, ona pokušava da ponovo uspostavi kontrolu nad prostorom. Vlast deluje na realne procese, ali posledice tog delovanja uopšte ne odgovaraju njenim namerama. U ovom periodu federalna vlast Rusije gubi poslednju mogućnost konstruktivnog delovanja na ruskom prostoru u celini. Mogućnost da se ruski prostor kao celina odlučujuće transformiše definitivno nestaje.

Prevela: Ana Luburić

¹⁰ Videti detaljnije u В. Л. Каганский, „Россия. Пространственное развитие?“.